

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת בשלח תשע"ד

נסיונות במידת הבטחון ליוצאי מצרים

לפרעה לרדוף אחריהם, כאשר באופן טבעי לא נראה כיצד ניתן יהיה להתגבר עליו.

בנוסף לכך, היה עוד דבר בניסיעה זו, שמגדיל את הנסיון שָׁפָה הרבה מְעַבֵּר למה שכבר הזכרנו: בגמרא מוכח, שעמוד הענן לא היה נוסע לעולם לאחור (יומא עה, ב). נמצא, שבמסע זה לא נסע עמוד הענן עם ישראל. עד כאן היו ישראל רגילים ש"ה' הִלֵּךְ לִפְנֵיהֶם... פְּעֻמּוֹד עֲנַן לְנַחֲתָם הַדֶּרֶךְ" (שמות יג, כא), ולפתע אומר להם משה שלא להתייחס אל עמוד הענן [שנעלם מעיניהם, או המשיך לכיוון ים סוף, שם אנו פוגשים אותו שנית (שם יד, יט)]. ישראל היו יכולים לטעון למשה: איך נוכל לשמוע אליך לנסוע לאחור? הרי עמוד הענן מכחיש אותך! ואולם ישראל "שמעו לקול משה, ולא אמרו היאך נתקרב אל רודפינו... אלא אמרו: אין לנו אלא דברי בן עמרם" (רש"י שם, ד), למרות שיש סתירה לדבריו מעמוד הענן. זהו נסיון גדול לבני ישראל, והם עומדים בו בהצלחה⁴. הרי שהיתה לישראל מדה גדולה של בטחון באותה שעה.

נסיון נוסף בבטחון - על שפת ים סוף

אח"כ, כשמגיעים לים, המצב נראה כבר אחרת. ישראל מגלים שמצרים רודפים אחריהם - "וַיִּירָאוּ מְאֹד... וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה: הַמִּבְּלִי אֵין קָבְרִים מְצֻרִים לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בְּמִדְבָּר? מַה זֹּאת עֲשִׂיתָ לָנוּ לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם (שמות יד, יא). מה קרה כאן? למה בהתחלה האמינו במשה, ועכשיו הם באים אליו בטענות? - אולי מפני שאינה דומה הבנה שכלית לראיה בעינים. בתחילה חשבו, אולי, שפרעה לא ירדוף אחריהם, או שהיו בטוחים שלא ירדוף אחריהם אחרי המכה הקשה שספג במכת בכורות. אבל עכשיו הם רואים שבניגוד למה שחשבו, פרעה רודף אחריהם, עם כל חיל מצרים סוסיו ורכבו, וזה מפחיד אותם עד מאד.

האבן עזרא שואל כאן, ממה בעצם היה להם לפחד? הרי המצרים רדפו אחריהם עם כח קטן יחסית, של "שש מאות רֶכֶב בָּחוּר וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם" (שם, ט). אמנם לא כתוב מה היה מנינם של "פל רֶכֶב מִצְרַיִם", אבל אם "רֶכֶב בָּחוּר" היו שש מאות, כנראה ש"פל רֶכֶב מִצְרַיִם" לא מנה אלפים רבים. ממילא "יש לתמוה: איך ירא מחנה גדול של שש מאות אלף איש מהרודפים אחריהם? ולמה לא ילחמו על נפשם ועל בניהם"⁵? עונה האבן עזרא: "התשובה, כי המצרים היו אדונים לישראל, וזה הדור היוצא ממצרים למד מנעוריו לסבול עול מצרים ונפשו שפלה, ואיך יוכל עתה להלחם עם אדוניו"? ... (אב"ע שם, יג) העבד לא מסוגל להתנגד לאדון! לא מפני שאין לו כח צבאי, אלא מפני שאין לו את עוזת הנפש לעמוד ולהלחם נגדו.

[על פי דברים אלו חשבתי להסביר מאמר תמוה במדרש. המדרש אומר: "וַיִּסַּב אֶלְקִים אֶת הָעָם (שמות יג, יח) - מכאן אמרו רבותינו, אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, שכך עשה להם הקב"ה, שנאמר: וַיִּסַּב אֶלְקִים" (שמו"ר כ, טז). מה פירוש הדברים? וכי מפני שה' הסב את ישראל דרך המדבר, צריכים אנו להסב כליל הסדר, רק

המן - בית ספר למידת הבטחון

שמעתי ממורי ורבי הג"ר חיים שמואלביץ זצ"ל, שרבו הגה"צ רבי ירוחם ליבוביץ זצ"ל (המשגיח של ישיבת מיר באירופה) אמרו לו, שבפרשת בשלח צריך לדבר על מידת הבטחון, כיון שבפרשה זו יש הרבה ענינים הנוגעים למידת הבטחון. לכן, בעזרת ה', נדבר היום בענין זה.

הענין העיקרי בפרשה שנוגע למידת בטחון הוא פרשת המן. המן שישראל אכלו במדבר היה בית ספר גדול לבטחון. למדו ממנו שמזונותיו של אדם קצובים לו מן השמים, וכמה שישתדל להרויח יותר - לא יצליח להשיג יותר ממה שנגזר עליו. כשה' אומר שלכל אחד יהיה "עֹמֶר לְגִלְגָּלֹת" (שמות טז, טז), אז "לֹא הֶעֱדִיף הַמֶּרְכָּבָה וְהַמִּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר" (שם, יח). לא משנה כמה זמן לָקַט המרכבה, ואלו כלים הביא עמו ללקיטה, אין לו בסופו של דבר יותר מן מאשר לחברו שהביא סל קטן יותר. ללמדנו, ש"החריצות - שקר" (רמב"ן בראשית לו, טו), "ואין ריבוי ההשתדלות מועיל מאומה" (משנ"ב סי' א' ס"ק י"ג) מְעַבֵּר למה שנגזר על האדם לקבל.

במדבר ראו זאת בבירור בכל יום במשך ארבעים שנה, אבל צריכים לדעת שגם בזמננו זה כך. "לֹא הֶעֱדִיף הַמֶּרְכָּבָה, וְהַמִּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר". כל ההבדל הוא, שבזמננו לא נגזר שיהיה לכל אחד בדיוק עומר. יש כאלו שנגזר להם יותר, ויש כאלה שנגזר להם פחות, ולכן איננו מבחינים בכך ש"לֹא הֶעֱדִיף הַמֶּרְכָּבָה וְהַמִּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר". אבל האמת היא שגם היום זה כך. מה שנקצב לאדם מן השמים - הוא יקבל, ומה שלא נקצב לו - הוא לא יקבל, ולא יעזרו לו שום השתדלויות להשיג מעבר למה שנגזר עליו.

"וַיִּשְׁבוּ... לִפְנֵי פִי הַחִירָת" - נסיון במידת הבטחון

אבל חוץ מפרשת המן, יש עוד כמה ענינים בפרשתנו הנוגעים למידת הבטחון. הקב"ה מצוה את משה בתחלת פרשתנו: "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּשְׁבוּ בְּעֵינֵי לִפְנֵי פִי הַחִירָת" (שמות יד, ב). לאחר שיצאו סוף סוף ממצרים, מצטוים ישראל לשוב על עקבותיהם, ולצעוד בחזרה לכיוון מצרים! לשם מה? "כדי להטעות את פרעה, שיאמר: תועים הם בדרך" (רש"י שם). טעות זו תגרום לפרעה לרדוף אחרי ישראל¹, ואז - יכה ה' את פרעה וצבאו מכה נצחת, כפי שאומר הקב"ה למשה: "וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהַ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, נִבְכִים הֵם בְּאַרְץ, סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר. וַחֲזַקְתִּי אֶת לֵב פְּרַעֲהַ וַיְרַדֵּף אַחֲרֵיהֶם, וְאַפְכַּדָּה בְּפִרְעָה וּבְכָל חֵילוֹ" (שם, ג-ד), ע"י הטבעתם בים סוף².

איני יודע, האם סיבת החזרה לאחור נאמרה לישראל. אפשר שלא נאמרה אלא למשה באופן פרטי, שלא על מנת למסור את הדברים לישראל³. וא"כ, הציטווי לחזור לכיוון מצרים בניגוד לכל הגיון, הוא נסיון קשה מאד עבור ישראל, ששיערו בודאי שצעד כזה עשוי לעורר את פרעה לרדוף אחריהם. ואולם, גם אם שמעו ישראל ממה שתכלית הנסיעה לאחור היא להביא בסופו של דבר להשמדת פרעה וחילו, הרי צריך מידת בטחון גדולה לעשות פעולה כזו שתגרום

"מה נשתה" - פגם ב"ניגון" השאלה, או בניסוחה

רש"י התייחס לקושי זה ופירש, שהטענה כלפי ישראל לא היתה על עצם השאלה, אלא על ה"ניגון" שבו היא נאמרה. "לא נמלכו במשה בלשון יפה... אלא נתלוננו" (רש"י שם טו, כה). גם בקשה מוצדקת מאד, צריכה להאמר ב"ניגון" ראוי ובדרך כבוד. אם היו באים אל משה ושואלים: "ילמדנו רבינו, מה נשתה?" - הכל היה בסדר. כמו כן, אם היו אומרים לו: "בְּקֶשׁ עֲלֵינוּ רַחֲמִים שִׁיחִיה לָנוּ מִיַּם לְשִׁתּוֹת" - גם אז הכל היה בסדר (רש"י שם), שכן מדרכי עבודת ה' הוא שאדם יתפלל על צרכיו. אבל ישראל לא באו אל משה בשאלה או בבקשה להתפלל עליהם, אלא בתלונה ובטררוניא. "וַיִּלְוּנוּ הָעָם עַל מֹשֶׁה לֵאמֹר מַה נִּשְׁתֶּה". כאשר באים בניגון של תלונה - יש כאן פגם. לכן נחשבת להם בקשה זו כאחד מעשרה נסיונות שניסו את הקב"ה במדבר.

עוד אפשר לפרש, שהפגם בשאלת "מה נשתה" לא היה בניגון שבו נאמרה השאלה, אלא בנוסח השאלה - "מה נשתה". מה פירוש "מה נשתה"? אולי הקב"ה רוצה שתחיו בלי לשתות? הרי זמן לא רב אחרי אותו מעשה (כחודש וחצי אחר כך), משה חי שלוש פעמים ארבעים יום בלי לאכול וכלי לשתות כלל! (דברים ט, ט; שם, יח) גם אליהו הנביא חי ארבעים יום בלי לאכול וכלי לשתות⁶ (מלכ"א ט, ח). הרי ששייכת מדרגה כזו, לחיות בלי אוכל וכלי מים. אם כן, אולי גם כאן רצה ה' להעמידם במדרגה כזאת, של חיים בלי אוכל וכלי מים, במשך ארבעים יום, או במשך זמן אחר שהקב"ה היה גוזר. אך כיון שהתלוננו ושאלו "מה נשתה", לא זכו להגיע למדרגה זו, ובמו פיהם גזרו על עצמם שיהיו חייבים עכשיו לשתות [בבחינת "ברית כרותה לשפתים" (מו"ק יח, א)]. אם היו שואלים "איך נחיה", ולא "מה נשתה", אולי היו חיים בלי שתיה. רק מפני ששאלו "מה נשתה", הורידו את עצמם למדרגה כזו שמוכרחים לשתות, כפי שמשמע מנוסח שאלתם. כיון שכך, אומר ה' למשה מה ישתו - "וַיִּוָּרְחוּ ה' עֵץ, וַיִּשְׁלַף אֶל הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם" (שמות טו, כה). במדרגה כזו, שמוכרחים לשתות, צריך באמת לדאוג שיהיו לישראל מים הראויים לשתיה.

"מה נשתה" - פגם במידת הבטחון

אבל יתכן לומר, שהפגם בשאלת "מה נשתה" לא היה ב"ניגון" שלה (שהשתמע כתלונה) או בנוסח שלה (שאמרו "מה נשתה" במקום "איך נחיה"), אלא עצם השאלה היתה בעייתית, שכן שאלה זו הוכיחה על פגם במידת הבטחון של ישראל.

מהו גדר הענין של מידת הבטחון בה? - בשאלה זו נחלקו גדולי עולם. היו מחכמי המוסר שאמרו, שבטחון פירושו לבטוח בה' שימלא כל משאלה שעולה על לבי, ואם אדם אכן יבטח בזה בכל לבו, מובטח לו שהקב"ה אכן ימלא את רצונו. זו היתה שיטת הג"ר ישראל מסלנט זצ"ל ותלמידיו, ובעיקר של האסכולה הנובההרדקאית שמבין תלמידיו. היו מבעלי המוסר שאף נהגו כך למעשה, ונתקיימו בהם הדברים. למשל, על אחד מהם מסופר, שהיה צריך להגיע למוסקבה, אבל לא היה בידו כסף לקנות כרטיס נסיעה לשם. בכל זאת בטח בה' שיגיע למוסקבה, ואכן באורח פלא זָמְנוּ לוּ מִן הַשָּׁמַיִם סכום כסף ממקור בלתי צפוי, וכך הגיע למוסקבה. וכאלו היו מעשים רבים. לפי שיטה זו, במקום להתלונן ולשאל "מה נשתה", היו ישראל צריכים להיות בטוחים שיקבלו מים, ואז באמת היו מקבלים מים.

ואולם, ה"חזון איש" זצ"ל חלק על הגדרה זו, שבטחון פירושו

מפני שהמילים דומות? - לפי דברי האבן עזרא אפשר לבאר כך: למה הסב ה' את העם דרך המדבר (ולא נָחַם דרך ארץ פלשתים)? מפני שהיתה להם נפש עבדונית (ולא יוכלו להלחם). ממילא, כדי להפטר מתכונה זו, ציוו חכמים להסב בליל הסדר כדרך בני מלכים, כדי לרכוש את תכונות הנפש של בני מלכים. להוציא מתוכנו את הרגשת העבדות, ולטעת בנו הרגשת בני חורין].

עכ"פ, ישראל רואים את מצרים, ומפחדים. ומהי תגובתם? - הם באים בטררוניא אל משה רבינו: "הַמִּבְּלִי אֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בְּמִדְבָּר? מַה זֹאת עֲשִׂיתָ לָנוּ לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם? חַז"ל מוֹנִים הַתְּנַהּגוֹת זֶה כְּאֶחָד מֵעֲשָׂרָה נְסִיווֹת שֶׁנִּיֶּסוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַקַּב"ה (ערכין טו, א). למה? מה היה עליהם לעשות? - היה עליהם לבטוח בה'. אם ה' הוציאם ממצרים בניסים גדולים כאלה, ודאי שלא עשה זאת כדי להמיתם במדבר. אם ח"ו היה רוצה להמיתם, היה יכול להשאיר אותם במצרים, ופרעה היה שמח לעשות את המלאכה. אבל ישראל לא עושים את החשבון הזה, אלא צועקים, ותגובה זו נחשבת להם כאחד מעשרה נסיונות שניסו את הקב"ה.

הנסיון במרה

אחרי שעוברים את ים סוף, מגיע נסיון נוסף במידת הבטחון: "וַיִּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּם סוּף, וַיִּצְאוּ אֶל מִדְבַּר שׁוּר, וַיִּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר וְלֹא מָצְאוּ מַיִם" (שמות טו, כב). שלשה ימים במדבר בלי מים בסוף חודש ניסן, כשמזג האוויר כבר די חם, אינו דבר של מה בכך. ולא רק בני ישראל הולכים במדבר, גם "צֵאן וַיִּקְרָ, מְקַנְהָ כְּבֵד מְאֹד" (שם יב, לה) הולכים איתם, וגם הם זקוקים למים. כמה בהמות בדיוק היו שם איננו יודעים, אבל חמורים - ידוע כמה היו: "אֵין לָךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא הָיוּ עִמּוֹ תְּשֻׁעִים חַמּוּרִים טַעוּנִים מִפְּסָפָה וַיִּהְיֶה שֶׁל מִצְרַיִם" (בכורות ה, ב). ששים רבוא איש, ולכל אחד תשעים חמורים - הרי כאן חמישים וארבעה מליון חמורים! נתאר לעצמנו קהל של חמישים וארבעה מליון חמורים נוערים מְצֻמָּא... וגם שאר הצאן והבקר אינם טומנים ידם בצלחת ומשמיעים את קולם. הרי זה רעש נורא! רק מרעש כזה אדם יכול לצאת מדעתו, גם בלי מחסור במים. ואם נוסיף לזה גם את הנשים והילדים שבוכים מצמא, הרי שהמצב הוא באמת נורא ואיום.

לאחר שלושה ימים כאלו, מגיעים סוף סוף למקום שיש בו מים! או! סוף סוף אפשר לשים קץ לצמאון! רואים מרחוק את המים, מתקרבים אליהם, טועמים... והנה הם אינם ראויים לשתיה! "וַיִּבְאוּ מִרְתָּה, וְלֹא יָכְלוּ לְשִׁתּוֹת מִיַּם מְרָה כִּי מָרִים הֵם" (שמות טו, כג). איך אפשר שלא להתאכזב! איך אפשר שלא לצאת מהכלים! ואכן, זה מה שישראל עושים: "וַיִּלְוּנוּ הָעָם עַל מֹשֶׁה לֵאמֹר מַה נִּשְׁתֶּה" (שם, כד).

כיצד התייחסו חז"ל לתגובה זו של ישראל, לאחר שלושה ימי צמא במדבר, ולאחר שנוכחו לראות שהמים שהגיעו אליהם בלתי ראויים לשתיה? - חז"ל רואים בתגובה זו תגובה בלתי ראויה. מונים אותה כאחד מעשרה נסיונות שניסו ישראל את ה' במדבר (ערכין טו, א). וצריך להבין: מה הטענה כאן על בני ישראל? מה הם כבר אמרו? הרי לא אמרו למשה "למה העליתנו ממצרים", או משהו כזה, כמו שאמרו בפעמים אחרות (שמות יד, יא; שם טז, ג; שם יז, ג). הם בסך הכל שאלו "מה נשתה"! מה לא תקין כאן? מה לא בסדר? וכי אסור לאדם צָמָא, שכבר שלשה ימים לא שתה מים, לבקש קצת מים לשתיה?!

שכר מצוה בהאי עלמא ליכא - למה ומדוע?

הזכרנו את הענין, שלמרות ש"כל מה שעושה הקב"ה - הכל לטובה", לא תמיד רואים מיד את הטובה. לפעמים רואים מיד, לפעמים לאחר זמן, ולפעמים - לעולם לא.

מסיבה זו גם לא צריכים לחשוב, שאם אנו עושים מצוה, אנו תיכף צריכים לראות את השכר בעולם הזה. זה לא כך. חז"ל הרי אומרים, "שכר מצוה בהאי עלמא ליכא" (קדושין לט, ב). כלומר, הקב"ה לא משלם שכר עבור קיום המצוות בעולם הזה, אלא רק בעולם הבא. מדוע? יש שפירשו, מפני שהשכר המגיע עבור שמירת המצוות הוא כל כך גדול, עד שהעולם כולו על כל הנאותיו אינו מספיק כדי לשלם בו אפילו שכר מצוה אחת. חז"ל הרי אמרו, "יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי עולם הזה" (אבות פ"ד מ"ז). מה פירוש "קורת רוח" בעולם הבא, ומה פירוש "כל" חיי העולם הזה? הסבירו בזה, ש"קורת רוח" איננה עצם הנאת עוה"ב, אלא רק הנאה קטנה וצדדית, כעין ריח טוב של תבשיל לעומת טעמו. ובפירוש "כל" חיי עולם הזה הסבירו, שהכונה היא לריכוז כל ההנאות שיש לבני אדם בעולם הזה, מאכילה ושתייה ודירה ומלבושים וכסף וזהב ובארות נפט וכל מה שיש בעולם; ולא רק של אדם אחד, אלא של כל מליארדי הברואים שהיו ושיהיו במשך כל ששת אלפי שנות קיום העולם. זהו "כל" חיי העולם הזה (עי' מכתב מאליהו ח"א עמ' 4). אומרים אפוא חז"ל, ששעה אחת של "קורת רוח" - של הנאה צדדית ושולית בעוה"ב, שאיננה אפילו עצם ההנאה של עולם הבא - שקולה יותר מכל המאכלים והבגדים והכסף והמכוניות של כל ברואי העולם הזה במשך כל הדורות! אם כך, ברור למה "שכר מצוה בהאי עלמא ליכא". כי אין בעוה"ז די כדי לשלם שכר אפילו עבור מצוה אחת קטנה.

"וּמְשַׁלֵּם לְשִׁנְאָיו אֶל פְּנֵי הַהֶאֱבִידוֹ"

אלא שכל זה נכון רק לגבי הצדיקים. לגביהם נכון הכלל, ש"שכר מצוה בהאי עלמא ליכא". לעומת זאת, הרשעים, הם באמת מקבלים את שכרם כבר כאן, בעולם הזה, כפי שכתוב בסוף פרשת ואתחנן: "וַיִּדְעֶתָ פִּי ה' אֶלְלִיקָהּ הוּא הַאֲלֵקִים... שִׁמְרֵי הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְאֵתָּהּ יוֹ וְלִשְׁמֵרֵי מִצְוֹתָיו לְאֶלְלִיקָהּ דֹּר" (דברים ז, ט). לאוהביו אין הקב"ה ממהר לשלם שכר, ושכרם מתעכב לפעמים "לְאֶלְלִיקָהּ דֹּר". למה? - כי זה הוא חלק מן הברית והחסד! אם ה' היה משלם לאברהם ליצחק וליעקב את כל מה שהיה מגיע להם מיד ולא לתר - לא היתה לנו זכות אבות. לכן שומר הקב"ה את שכר הצדיקים אפילו עד אלף דורות, כדי שגם זרעם יהנה ממנו.

ואולם, יש גם כאלה שזוכים לקבל את שכרם מיד, ללא דיחוי. מי הם ה"מאושרים" האלה, שזוכים לקבל את שכרם מיד? - הרשעים! "וּמְשַׁלֵּם לְשִׁנְאָיו אֶל פְּנֵי... לֹא יִצְחָק לְשִׁנְאָו, אֶל פְּנֵי יוֹשְׁלָם לוֹ" (שם, י). שכר מצוותיהם משולם מיד, להם בעצמם, ובעולם הזה. אלא שבעוד שאצל הצדיקים העיכוב בתשלום הוא לטובתם, והוא חלק משכרם, וכנ"ל, הרי שאצל הרשעים הזריות לשלם את שכרם היא לרעתם, והיא חלק מעונשם. "וּמְשַׁלֵּם לְשִׁנְאָיו אֶל פְּנֵי לְהִצְחָק יְדוֹ". הקב"ה משלם לרשע את שכרו עבור מעט המצוות שעשה כבר כאן בעולם הזה, כדי לְהִצְחָק יְדוֹ מחיי עולם הבא. שלא יזכה להגיע לחיי העולם הבא. נשאלת השאלה: איפה כאן הצדק? בשלמא על עבירות - מגיע באמת לרשע עונש. אבל מעט המצוות שעשה, למה לא יקבל עבורן "קצת" עולם הבא, כמו שהצדיק מקבל על המצוות שעשה? התירוץ,

לבטוח בה' שימלא כל משאלה שעולה על לבי. לדעתו, הנהגה כזו מתאימה אולי לגדולי ישראל, כהג"ר ישראל מסלנט זצ"ל ואחרים, אבל לא זו המשמעות הרגילה של בטחון עבור רוב העולם, שכן מי אמר שמה שאני רוצה אכן טוב עבורי? אולי מה שלדעתי טוב עבורי, כלל אינו טוב עבורי באמת? ממילא לא שייך שהעולם יתנהל בצורה כזו, שאדם "יכתוב" לקב"ה מה לעשות איתו, ע"י שיבטח בו שיעשה עמו כך וכך.

מהי אפוא הגדרת הבטחון ה' לדעת ה"חזון איש"? הבטחון בה' לדעת ה"חזון איש", הוא ה"אָמוּן שאין מקרה בעולם, וכל הנעשה תחת השמש הכל בהכרזה מאיתו יתברך" (אמונה ובטחון פ"ב אות א'). לא אני קובע לה' מה יקרה, אלא מה שקורה - אני מאמין שקורה בהשגחתו, כי הוא עשה עושה ויעשה לכל המעשים. "מִהָ מְצַדִּי גָבַר פּוֹנְנוֹ" (תהלים לו, כג). הקב"ה יודע לאן להדריך אותי, ומה טוב בשבילי באמת. לא תמיד הטובה בהנהגת ה' ניכרת לעינינו ומוכנת לנו, לפעמים יש צרות ואנו צועקים עליהן לה', אבל כך עלינו להאמין, שגם אם אין הדבר נראה לעינינו כטובה - "אלקים חֲשָׁבָה לְטֹבָהּ" (בראשית נ, כ), ו"כל דעביד רחמנא - לטב עביד" (ברכות ס, ב).

חז"ל מספרים על רבי עקיבא, שהגיע פעם למקום ישוב אחד. ביקש שיתנו לו מקום ללון שם, ולא נתנו לו. אמר: "כל דעביד רחמנא לטב עביד". יצא מן הישוב ולן בשדה. היו עמו - בין שאר מטלטליו - תרנגול [להקיצו משנתו (רש"י)], חמור [לרכב עליו] ונר [להאיר לו]. באה רוח וכבתה את הנר, בא חתול וטרף את התרנגול, ובא אריה וטרף את החמור. אמר רבי עקיבא: "כל דעביד רחמנא לטב עביד". בלילה הגיע גדוד חיילים, וְשָׁבָה את כל בני הכפר. אם היה לן שם - היו שובים גם אותו; ואם החמור היה נוער, או התרנגול קורא, או הנר היה דולק - היו מגלים אותו גם בשדה. לכן סיבבה ההשגחה, שלא יתנו לו מקום ללון בכפר, וְשִׁיכְבָה הנר וְשִׁיטְרוּ התרנגול והחמור, כדי להגן עליו⁷. אמר על כך רבי עקיבא: וכי לא אמרתי לכם, כל מה שעושה הקב"ה הכל לטובה? (ברכות שם) אז לה בין כיצד יש כאן טובה - לא תמיד מבינים מיד. לפעמים מבינים רק לאחר זמן (כמו במקרה של רבי עקיבא), ולפעמים לעולם לא. אבל להאמין שזו טובה - צריך להאמין מיד, ש"כל מה שעושה הקב"ה - הכל לטובה". זהו הבטחון בה'.

סיפר לי פעם יהודי אחד, יליד פולין, שבהיותו ילד לקח אותו אביו ועלה עמו מפולין לארץ ישראל. קרובי משפחתם שנשארו בפולין בכו ודאגו, מניין ישיג אביו פרנסה בארץ ישראל. הסוף היה, שהאב השיג ב"ה פרנסה בארץ ישראל, וקרובי המשפחה שנשארו בפולין, מפני שפרנסתם היתה מסודרת שם - נשמדו בשואה. ה' יקום דמם. בתחילה נראה היה ששפר עליהם מזלם, שיש להם פרנסה ויכולים להשאיר בפולין, ובסופו של דבר התברר שמוטב היה אילו לא היתה להם פרנסה בפולין, כי אז היו גם הם נוסעים לארץ ישראל או לפחות לאמריקה, והיו ניצולים. אדם לא יודע מה טוב לו ומה לא טוב לו. הקב"ה עושה, ואם הקב"ה עושה - הכל לטובה.

על כל פנים, גם לפי שיטה זו, שבטחון בה' פירושו ה"אָמוּן שאין מקרה בעולם, וכל הנעשה תחת השמש הכל בהכרזה מאיתו יתברך", לא היו צריכים ישראל לשאול "מה נשתה". היו צריכים לבטוח בה' שעושה את הדבר הטוב ביותר עבורם. מותר גם להתפלל, ואף מצוה להתפלל לה' בעת צרה. אבל להקשות קושיות ולהתלונן על הנהגת ה' - אסור.

מקום יותר ממך, וראה לאן הגעת! אמר לו: אם כך לעושי רצונו, קל וחומר למכעיסיו! נכנסו הדברים ללבו של יקום איש צרורות, ומיד עשה תשובה וקיים בעצמו ארבע מיתות בית דין, [כפי שמתואר שם במדרש (סו),] ועוד לפני שהספיקו להרוג את יוסי בן יועזר, הוא כבר רואה את נשמתו של יקום איש צרורות פורחת ועולה לשמים! אמר יוסי בן יועזר: בשעה קלה קדמני זה לגן עדן! (ב"ר סו, כב) ברגע ששמע את החשבון האמיתי של יוסי בן יועזר ולקח את הדברים אל לבו, הפך בבת אחת לאיש אחר, עזב את הכל והלך לעוה"ב.

חז"ל אומרים על הפסוק שנאמר אצל יעקב אבינו בברכות, "וַיֵּרָח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו... כְּרִיחַ שְׂדֵה אֲשֶׁר בְּרָכוּ ה'" (בראשית כז, כז), אל תקרי בְּגָדָיו אלא בּוֹגְדָיו (סנה' לו, א), שאפילו בוגדים שבישראל, לפעמים הם צדיקים גדולים בסוף, "כְּרִיחַ שְׂדֵה אֲשֶׁר בְּרָכוּ ה'". זו אחת הדוגמאות במדרש לאחד הבוגדים שנהיה צדיק (ב"ר סו, כב). למה? כי הוא ראה את החשבון האמיתי, שאם קשה לצדיקים בעוה"ז, זה רק מראה כמה טוב יהיה להם בעוה"ב, וכמה רע יהיה לרשעים בעוה"ב. צריכים לדעת שגם אם יש לנו היום קשיים, סכנות מבחון ומבפנים, הבטחון צריך להיות שלם. הקב"ה עושה הכל לטובתנו, אולי עומד כבר להביא את המשיח, או דבר טוב אחר, אבל הכל ה' עושה לטובתנו. גם אם אין לנו נביא, אבל יש לנו בטחון בה' בכל מצב.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

כמדומני, כתוב בפסוק "פִּתְחָה אֶת יָדְךָ, וּמְשִׁבֵּעַ לְכָל חַי רְצוֹן". ה' מְסַפֵּק לְכָל אֶחָד אֶת רְצוֹנוֹ. ממילא, האדם הוא זה ש"מכתיב" לקב"ה באיזו "מטבע" לשלם לו את שכרו, במטבע של עולם הבא, או במטבע של עולם הזה. הרשע - כל תאוותו היא עניני עולם הזה, ממילא הוא מקבל את שכרו כפי שאיפת לבו. אמנם הנאת עוה"ז היא קטנה לעומת הנאת עולם הבא, אבל מה אפשר לעשות, זה מה שהרשע בחר לעצמו. הוא בחר להיות שקוע בגשמיות, לכן הוא מקבל את שכרו במטבע גשמית. לעומת זאת, הצדיק, כל רצונו הוא רוחניות ודבקות בה', לכן הוא מקבל את שכרו בעולם הבא. שם הוא יזכה לשפע של רוחניות, לשפע של דבקות בה', להכרת ה' ועוד.

אם טוב לרשעים - ק"ו לצדיקים

הצדיק שדבוק ברוחניות, השכר שלו הוא להתענג על ה'. זהו שכר שאי אפשר לתת אותו בשלמות בעולם הזה. אמנם גם בעולם הזה יש שבת היא מעין עוה"ב (ברכות נו, ב), וכן הישיבות הן מעין עוה"ב, אבל עוה"ב ממש - זה רק אחרי מאה ועשרים שנה. את זה אי אפשר לתת כאן, בעוה"ז.

אנו יודעים ומאמינים, שאם לרשע טוב לפעמים מאד בעוה"ז, הרי שאפשר ללמוד מזה בקל וחומר, כמה טוב יהיה לצדיקים בעוה"ב. חז"ל מספרים על יקום איש צרורות (יהודי מתיימן), שרכב בשבת על סוס מהודר ונאה, ופגע בדרכו ביוסי בן יועזר נשיא הסנהדרין (שהיה דודו!), שגם הוא היה רכוב על סוס, כי הוציאוהו היונים להריגה על קידוש השם. אמר יקום איש צרורות ליוסי בן יועזר: רְאֵה אִיזָה סוֹס מְכוּבֵד נִתֵן לִי הָאָדוֹן שְׁלִי (אנטיוכוס), ואיזה סוס "מכובד" נתן לך האדון שלך (הקב"ה) - סוס שמוביל אותך להורג. אמר לו יוסי בן יועזר: אם כך למכעיסיו - אם כבוד כזה גדול הגיע לאדם כמוך, שהוא ממכעיסיו של הקב"ה - קל וחומר לעושי רצונו! אמר לו יקום איש צרורות: והרי אין אדם שעשה רצונו של

1. בווהר מובא, שהיה גם דבר נוסף שנעשה כדי להטעות את פרעה ולגרום לו לרדוף אחרי בני ישראל. והוא, מה שישאל היו הולכים בצאתם ממצרים ביום ובלילה (עי' שמות יג, כא), כאנשים הבורחים, שמנצלים גם את שעות הלילה למנוסתם. וזה נעשה כדי להטעות את פרעה, שיאמר שלא הקב"ה הוציא את ישראל ממצרים, אלא מעצמם יצאו וברחו משם, ולכן הם מתנהגים כבורחים והולכים ביום ובלילה; וזה יגרום לו לרדוף אחריהם כדי להחזירם (ווהר ח"ב מו, ב. וכ"כ הרשב"ם שמות שם).
2. עיי' אוה"ח שהקשה, "למה יצטרך ה' להערים ח"ו על הדבר, והוא עֲשֵׂה יַעֲשֶׂה כל אשר יחפוץ בלב פרעה לרדוף". ותירץ, שעשה כן כדי שישאל לא יפחדו כ"כ מרדיפת פרעה, שהרי הם עצמם גרמו לו לרדוף (אוה"ח שמות יד, ב). ובמקום אחר כתב, שהטעיה זו נעשתה כדי להעניש את פרעה במידה כנגד מידה. דכיון שתחילת שעבוד מצרים היה ע"י הטעיה שהטעה פרעה את ישראל בפה רך (סוטה יא, ב) - שִׁמְשִׁכֶם בְּדַבְרֵי וּבְשֹׁכֶר, עד שהרגילם לעבודה" (רש"י שם), "ולכך העביד בהן בתחלה בפה רך, כדי שיעשו הלבנים בכל פֶּהָם, וְלִרְאוֹת כֹּל יְכוּלֵת שְׁלֵהָם, ולפי מספר שעשו ביום הראשון גזרו עליהם לעשות כל הימים" (שמו"ר ה, יח) - לכן גם היציאה הסופית משעבוד מצרים נעשתה ע"י הטעיה נגדית, שהטעו ישראל את פרעה, כדי שירדוף אחריהם ויטבע בים (אוה"ח שמות ג, יח). [ושני תירוצים אלו מתאימים ליישב גם את הטעיה שהובאה בהערה הקודמת, שהיו הולכים ביום ובלילה].
3. גם הר"ן כתב לגבי כמה דברים (שתכליתם היתה לגרום לפרעה לרדוף אחרי בני ישראל): "וכונת כל אלו הדברים היתה נעלמת מישראל, ואולי גם ממה שה' ולסיבת כל זה היה ראוי שיספקו ישראל בשליחותו של משה, אף על פי שהאמינו בו בתחילה. והוא שרמזו ואמר: וַיִּקְרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם... וַיִּצְאֵמֵנוּ בְּהַ' וּבְמִשְׁחָה עֲבָדוֹ (שמות יד, לא). כלומר, אז הכירו, שכל מה שהיו מופלאים ממנו תחילה ומסתפקים בו, לא היה רק לסבב שמצרים עצמם יכנסו בים" (דרשות הר"ן סוף דרוש י"א).
4. וכתב בעל הטורים בפרשת מסעי: "וַיִּסְעוּ מֵאֵתָם, וַיֵּשְׁבּוּ עַל פִּי הַחִירָת (במדבר לג, ז) - ואינו אומר וַיִּשְׁבוּ [בלשון רבים, כמו שנאמר בשאר המסעות - וַיִּסְעוּ, וַיִּחַנו]; מלמד, שכולם היה להם לב אחד לעשות כן על פי ציווי של משה".
5. והרי היו מחומשים בכלי זין, שנאמר: "וַיִּחַמְּשֵׁם עֲלוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (שמות יג, יח), ואין חמושים אלא מזויינים (רש"י שם).
6. וכן אדם הראשון בגן עדן לא היה מוכרח לאכול ולשתות, "והאכילה היתה לו מתחילה לעונג" (רמב"ן בראשית ב, יז), ולא כהכרח קיומי.
7. לכאורה קשה, למה היה צריך הקב"ה להמית את התרנגול והחמור? היה יכול לעשות שהתרנגול לא יקרא והחמור לא ינער, וכך לא ינזק ר"ע בהפסדם. ואולי י"ל, שלעשות שהתרנגול לא יקרא והחמור לא ינער הוא נגד הרגילות הטבעית שלהם, וזהו קצת נגד הטבע, ובדרך כלל אין דרכו של הקב"ה לעשות נסים כאלו כ"כ במהרה.